

INDEKS KNJIGA

Knjiga obuhvata devet ogleda posvećenih poniranjima u Gogoljeve *Mrtve duše*, ispitivanju *Oceva i dece* I. S. Turgenjeva, razotkrivanju suštine *Oblomova*, traganju po *Ratu i miru* i *Ani Karenjinoj*, *Tihom Donu* i jedan ogled koji je posvećen Čehovljevom *Galebu*. Vidokrug interesovanja tematski je veoma širok, a problematika veoma raznovrsna. Uz to, u pitanju su sve sama klasična dela o kojima je napisana ogromna književnokritičarska literatura, pa je predstavljalo pravu hrabrost upustiti se u ispitivanje oblasti koja je uveliko ispitana. Međutim, pisac, polazeći od gledišta da »poslednja i konačno nađena istina« o književnom delu ne postoji, nalazi u njemu poziv da se otisne u traganje za univerzalnim vrednostima. Izbor bi mogao odmah da navede čitaoca na pomisao da je reč o skraćenoj istoriji, o brevijaru ruske književnosti. Pisac uvodnog članka *Čitaocu i saputniku* odmah uklanja takve pretpostavke. Njegova polazna pozicija je jasna i nedvosmisleno istaknuta ovim rečima: »Čitalac neće naći u ovoj knjizi istoriju ruske književnosti. 'Univerzalne poruke' više su anti-istorija.« Takav stav je sasvim u skladu sa Bartovom teorijom o nemogućnosti pisanja istorije književnosti, jer bi svaka istorija bila ili subjektivni izbor dela i pisaca ili njihovo mehaničko hronološko nizanje bez sistema i suštinski objedinjujućeg principa. Tako se Nedeljković opredeljuje za onu struju koja oštro odudara, na primer, od gledišta Borisa Ejhenbauma po kome »istorija ima svoje zakone iako ih drži u strogoj tajnosti«. Nedeljković se opredeljuje za anti-istoricizam iz straha od njegove proizvoljnosti, u prvom redu. Mnogo važniji razlog opredeljenja za razistoriju jeste težnja, koja tokom cele knjige ne malaksava, da se po svaku cenu sačuva autonomija i samostalnost kako književnoga dela tako i pristupa književnosti kao individualnoj estetičkoj činjenici u kojoj potencijalno, na nivou umetničkog nagoveštaja i simbola, prebivaju opštije, trajnije vrednosti. Književnu analizu Nedeljković hoće da zaštiti ne samo od istoricizma, shvaćenog u vulgarnom i uobičajenom smislu, nego i od mešanja svih drugih naučnih grana. Analizirajući ruska klasična dela, on ne priziva u pomoć ni istoriju, ni psihologiju, ni sociologiju, ni politiku, ni filozofiju, ni etiku, niti ijednu spoljnu nauku. On je svestan i obavešten o postojanju mnogih modernih metodologija, ali baš u njihovom mnoštvu vidi više znak nemoći nego efikasno metodološko sredstvo. Kritičar, opomenut neuspesima drugih, zna da bi mu svaka primenjena metodologija posebne znanosti zatvorila unapred put do visoko postavljene mete. »Jer, njega privlači u vremenskom — nadvremensko, u socijalnom — egzistencijalno i metafizičko, u nacionalnom — univerzalno.« Spoljašnji pristup je onemogućen i samom činjenicom da pisac za svako delo mora da traži i pronalazi pojedinačnu mikrometodologiju. On ima na umu ideal slobodnog kritičara čiji je ideal da uđe u delo, da promeni svet tim činom i da otvori jedan novi vidik i tamo gde je, prividno, dočučena i poslednja istina.

Za unutrašnji pristup opredeljuje se zbog svojevrstne odanosti umetničkom i skoro apologetskom humanističkom estetizmu. Dragan Nedeljković otvoreno kaže za sebe da je »zarobljenik žudnje za harmonijom«. I baš zbog toga on misli da mora vernost umetničkom tekstu uzvisiti do prvog i polaznog principa svoje analitičke interpretacije. Njega će uvek interesovati pre unutrašnji odnos nego neka spoljašnja relacija. Pa ipak, on nije ni strukturalist, ni formalist, ni impresionist, ni sociolog. Sve te tokove on poznaje, ali ih se kloni. U ispitivanju tajne *Rata i mira*, *Tihog Dona* i *Oceva i dece* on krči svoj put, traži svoju istinu, ali ne proizvoljno već držeći se istine koja je položena u implikacijama teksta. Ne samo da se poziva na jednu primamljivu misao Zana Rusea, po kojoj je »delo ujedno otvorenost i pristup, tajna i ključ svoje tajne, nego i čini ogroman napor da je u svojim analizama provede do kraja u delo. Nedeljković ima bezbroj primera kako su talentovani kritičari počimili velike pogreške u tumačenju Čehova, ili Šolohova, ili Gončarova upravo

zbog toga što su umesto da govore o delu iznutra, govorili povodom njega i na taj način se ogrešili o načelo valjanosti. Zbog takvih predrasuda i pređubedenja, on kritikuje i Školovskog kad grubo greši u interpretaciji Čehovljevog *Galeba* i Krefta kad tvrdi da je Šolohov optimistički pisac, i Dobroljubova i mnoge druge kad god zastrane. Kritičar tokom čitave knjige ima na umu geslo da »kritički instrument ne sme postojati pre analize«.

Naravno, jedna je stvar proklamovati načelo, a druga je primeniti ga dosledno u analitičkoj praksi. Ovu knjigu krasiti ta retka vrlina da između datih postavki i ostvarenog u ogledanju na književnim tekstovima vlada sklad i doslednost. Svuda je prisutan ogroman napor da se nezavisan unutrašnji pristup izvede do kraja i bez kompromisa. Kad je potrebno da se ruše predrasude autoriteta kao što su Pisarev ili Arnold Metju, Nedeljković se ne ustručava da zanosom polemičkom originalnošću ruši dogme rođene iz pređubedenja ranijih vremena.

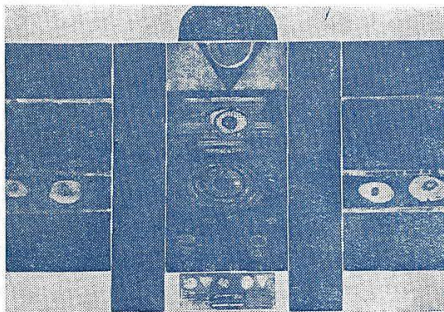
Ipak čini mi se da je autonomija književnog pristupa na dvostrukom iskušenju. Treba odmah priznati da je pisac *Univerzalnih poruka* uspeo da ostane nezavisan od svih posebnih pomoćnih nauka. Međutim, opasnosti vrebaju sa dve strane na polju estetskog. Omiljeni postupak Dragana Nedeljkovića jeste da književno delo poredi sa likovnim umetničkim delima ili da o pitanjima koje potpadaju pod književnu činjenicu govori jezikom koji se odnosi na estetiku muzike. To je upravo ono što je Roman Ingarden ozbiljno zamorio kritici od vremena Lesingovog: ona je književno delo tretirala ili sa prenaglašenog likovnog gledišta ili implicitno ga poredeći sa muzikom, podrazumevajući time da je muzika vrhunac estetičkog.

Takvo je razmišljanje o Gojinim Kapričosima kao delu po kome je španski slikar Gogoljev sabrat. Mnogi kritičari upotrebljavaju termin »polifonije« za kvalitet »mnogoznačenjskog« u književnom delu. Toj zavodljivosti nije izbegao ni Mihail Bahtin. Problem je u svakom slučaju složen i otvoren. Još nije tačno utvrđeno jesu li likovno, književno, i muzičko odvojeni ili imaju zajedničkih i dodirnih kvaliteta. U svakom slučaju, oni su posebni vidovi estetskog, pa ako i impliciraju neke hipotetičke dodirne tačke, traže i posebne pristupe. U dosledno sprovedenom unutrašnjem pristupu likovni ili muzički komparativizam ugrožava autonomiju analize i posebnu prirodu književnog dela dovodi u pitanje. Može li se ostati veran tekstu, ako o njemu govorimo uz pomoć *Devete simfonije* ili nekog slikarskog dela kao eksplikativnog sredstva? I to su spoljne činjenice.

Na sreću, takva mesta nisu ni brojna ni bitna za vrednost knjige. U njoj ima mnogo više autentičnog, mnogo traganja za simbolom koji nadvisuje konkretno značenje, ima mnogo raskošne erudicije ujedinjene sa bogatim životnim iskustvom i zreлим i tananim osećanjem za lepotu i harmoniju.

Posebnu draž knjige predstavlja njena teofrastovska usmerenost. Pisac se manje interesuje za pitanja neutralne ili sižejne strukture, a više da uspostavi i vaskrsne iz velikih likova karaktere Ane Karenjine, Oblomova, Bazarova i Grigorija Melehova. Po tome je ova knjiga prava karakterologija ruske književnosti. Ona donosi novu sliku o ruskoj književnosti, drukčiju od one na koju smo navikli da imamo kad su u pitanju ruski klasični devetnaestog stoleća. Posle nje, Tolstoj, Šolohov i Čehov drukčije se čitaju, drukčije doživljuju i na bogatiji način razumevaju. Pisana lucidnim stilom i ponesena zanosom jednog pankalističkog substancijalizma za tajnim lepotama književnoga teksta, knjiga se čita kao u snu. To je jedno od onih ređih dela koja trajno vezuju pažnju čitaoca sadržavajući u sebi neodoljivi poziv da mu se još jednom, kasnije, neodložno vrati, jer u tom povratku ima da otkrije i druge vrednosti koje su promakle prvom čitanju zbog predanosti ili bogatstva poruke situirane u više različitih značenjskih nivoa.

Miodrag Radović

DRAGAN NEDELJKOVIĆ: »UNIVERZALNE PORUKE RUSKE KNJIŽEVNOSTI.«
Matica srpska, 1973.

Pre pet godina pojavila se u izdanju sarajevske »Svjetlosti« iscrpna i vanredno nadahnuta knjiga o *Tihom Donu* Mihaila Šolohova iz pera beogradskog profesora Dragana Nedeljkovića. Posle pet godina relativnog zatišja isti autor nudi nam novu knjigu pod imenom *Univerzalne poruke ruske književnosti*. Posle ove nedavno objavljene knjige o ruskim klasicima, Dragan Nedeljković se drugom knjigom predstavio kao književni kritičar koji ozbiljno i ustrajno razmišlja i istražuje na terenu klasičnog ruskog romana iz XIX stoleća. Mnogi čitaoci i komentatori u našim časopisima slažu se da je u pitanju izvan serije i standardnog pristupa ruskoj književnosti književnokritičko delo. Jedno je sigurno: *Univerzalne poruke ruske književnosti* jesu sinteza višegodišnjeg, sistematičnog, istrajnog i upornog kritičarskog i interpretativnog rada koji se, na kraju, zakružuje u koherentnu tematsku celinu. Knjiga je već naišla na nekoliko pozitivnih odjeka i ona će biti predmet naše pažnje sa najkraće vremenske distance.